

Марина ЛИТВИН

ДОСВІД ЯПОНІЇ У СТИМУЛЮВАННІ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Проаналізовано японський досвід розвитку регіонів в контексті забезпечення сталого розвитку. Узагальнено періодизацію становлення та розвитку національної економічної моделі Японії. Досліджено досвід формування дохідної частини місцевих бюджетів.

Концепція сталого розвитку визнана домінуючою ідеологією функціонування людської цивілізації у XXI ст. Важливу роль у процесі забезпечення сталого розвитку тієї чи іншої країни та регіонального розвитку зокрема відіграють місцеві органи влади. У цьому контексті доцільним вбачається вивчення досвіду розвинутих країн, зокрема Японії, в процесі переходу до екологічно безпечної соціально орієнтованої економіки.

Багато вітчизняних науковців присвятили свої дослідження окремим аспектам регіонального розвитку різних країн світу: П. Ворона, В. Журавель, Н. Камінська, Л. Панасюк, А. Скрипник, Н. Стукало, І. Ткаченко, В. Трофимова, Н. Чорна та багато ін. Проте аналіз праць іноземних та вітчизняних дослідників свідчить про недостатність висвітлення питань, пов'язаних, насамперед, із дослідженням особливостей досвіду фінансування економічного розвитку регіонів Японії в процесі досягнення сталого розвитку, що зумовило вибір теми дослідження.

Метою статті є аналіз особливостей японського досвіду фінансування економічного розвитку регіонів для досягнення сталого розвитку.

Позиція Японії у світовому господарстві є результатом її економічного розвитку у другій половині XX століття [1]. Базовими чинниками самодостатності японської еко-

номічної моделі є значна роль інститутів та мережевої організації суспільства на всіх історичних етапах, розвиток конкуренції за принципом “координація та змагання, а не боротьба, яка виснажує ресурси”; висока адаптивність нації тощо (табл. 1) [2].

Японія складається з 47 префектур, що є найбільшою адміністративною одиницею. Задля зручності їх часто групують у регіони (табл. 2).

Проаналізуємо особливості формування бюджету Японії. Дохідна частина бюджету складається з податкових і неподаткових надходжень (рис. 1). Серед податкових надходжень: 40% становить прибутковий податок фізичних осіб, 30% – податок на прибуток юридичних осіб (на прибуток компаній), 30% – непрямі податки. Порівняно з іншими країнами частка неподаткових надходжень в Японії досить висока. До них належать доходи від орендної плати, продажу, штрафи, доходи від лотереї, позики [3].

Місцеві бюджети зводяться без дефіциту. З метою перерозподілу фінансових ресурсів для вирівнювання фінансового потенціалу префектур створено спеціальну установу – Фонд фінансового вирівнювання. Він формується у складі бюджету центрального уряду. Для визначення територій, які мають право на одержання коштів з фонду вирівнювання, розраховуються

Таблиця 1

Періодизація становлення та розвитку національної економічної моделі Японії [2]

Періоди	Етап
1868-1873 рр.	інституціоналізація демократичного політичного режиму
1873-1904 рр.	етап початкової індустріалізації
1904-1945 рр.	мілітаризаційний етап
1946-1959 рр.	відновлювально-лібералізаційний етап
60-ті роки XX ст.	реалізація плану подвоєння національного доходу за рахунок експорту – експансіоністський етап
70-ті рр. XX ст.	етап “зростання зі збереженням негативного сальдо торгового балансу” – етап “негативного зростання”
80-ті рр. XX ст.	етап стрімкого експортоорієнтованого економічного зростання
90-ті рр. XX ст.	уповільнення економічного зростання, активне залучення до процесів регіоналізації в азіатсько-тихоокеанському регіоні
початок XXI ст.	нарощування потенціалу для здійснення базисних інновацій, формування економіки знань

Таблиця 2

Адміністративні одиниці Японії

Регіон	Префектури
Хоккайдо	Хоккайдо
Тохоку	Акіта, Аоморі, Фукусіма, Івате, Міягі, Ямаґата
Канто	Тіба, Гумма, Ібаракі, Канаґава, Сайтама, Тотіґі, Токіо
Тюбу	Айті, Фукуй, Гіфу, Ісікава, Наґано, Нііґата, Сідзуока, Тояма, Яманасі
Кінкі	Хього, Кіото, Міє, Нара, Осака, Сіґа, Вакаяма
Тюґоку	Хіросіма, Окаяма, Сімане, Тотторі, Ямаґуті
Сікоку	Ехіме, Каґава, Коті, Токусіма
Кюсю	Фукуока, Каґосіма, Кумамото, Міядзакі, Наґасакі, Ойта, Саґа
Окінава	Окінава

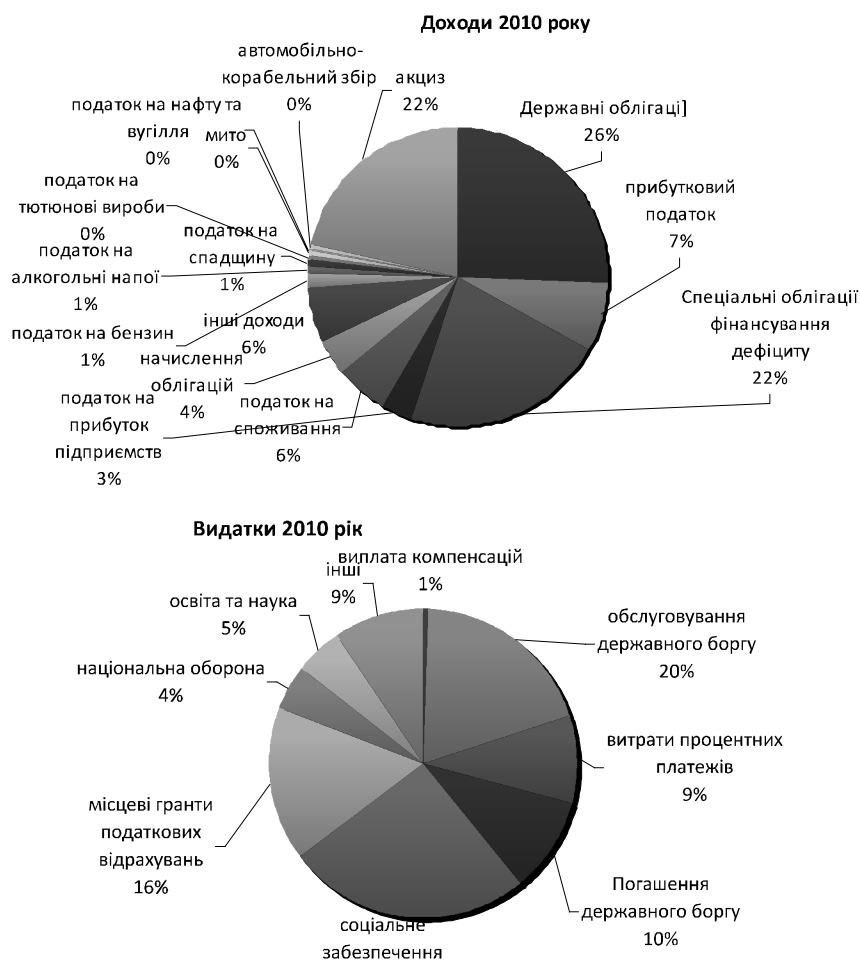
бюджети стандартних територій. Бюджетна діяльність місцевих органів поділяється на такі категорії: охорона громадського порядку, громадські роботи, освіта, соціальне забезпечення, сприяння ринку зайнятості та розвитку промисловості й економіки. Для кожної категорії встановлюється одиниця виміру витрат і загальні витрати. Сума витрат за всіма категоріями діяльності є показником базових фінансових потреб. Базові фінансові потреби корегуються на коефіцієнти модифікації з метою визначення базових фінансових потреб реальних територіальних органів влади. Фонд

вирівнювання формується шляхом таких відрахувань: 32% надходжень особистого прибуткового податку, податку на прибуток корпорацій і акцизу від алкоголю; 24% надходжень податку на товари і послуги, 5% надходжень від акцизу на тютюнові вироби; 19% від інших надходжень [3].

Найбільша частка видатків бюджету Японії припадає на соціальне забезпечення населення – 26% [5] (табл. 3).

Відрахування на місцеві гранти становлять 16,5%. Витрати державного бюджету реалізуються за трьома напрямками: прямі виплати, які спрямовуються на утримання

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Рис. 1. Доходи та видатки бюджету Японії у 2010 р. [4]

Таблиця 3

Соціальне забезпечення населення Японії у 2009–2010 рр., млрд. ієн

	2009 р.	2010 р.	Змінна (09–10)	Змінна (09–10) %
Соціальне забезпечення	24834,4	27268,6	2434,2	9,8%
Освіта і наука	5310,4	5586,0	275,6	5,2%
Колишній військовий персонал	787,2	714,4	-72,9	-9,3%
Національна оборона	4774,1	4790,3	16,2	0,3%
Громадські роботи	7070,1	5773,1	-1297,0	-18,3%
Економічна допомога	629,5	582,2	-47,4	-7,5%
Сприяння розвитку МСП	189,0	191,1	2,1	1,1%
Продовольча підтримка	856,9	842,0	-14,2	-1,7%
Місцевий розподіл податкових субсидій	16573,3	17477,7	904,4	5,5%

адміністративного апарату; витрата коштів за спецрахунками (пенсійне забезпечення, соціальне страхування, громадські роботи, оборона); фінансова допомога місцевим адміністраціям [1].

Аналізуючи динаміку доходів бюджету Японії (табл. 4 та рис. 2), необхідно зазначити, що дохідна частина бюджету Японії не має стабільності та стрімко варіюється.

Таблиця 4

Динаміка доходів бюджету Японії за 2005–2010 рр., млрд. ієн [6]

		Податкові доходи	Інші доходи	Державні облигації	Загальна кількість
2005		49065,4	8665,8	31269,0	89000,3
	Зростання	7%	10,8%	-11,9%	0,1%
2006		49069,1	7873,7	27470,0	84412,7
	Зростання	0,0%	-9,1%	-12,1%	-5,2%
2007		51018,2	8153,2	25382,0	84553,5
	Зростання	4,0%	3,6%	-7,6%	0,2%
2008		44267,3	11772,9	33168,0	89208,2
	Зростання	-13,2%	44,4%	30,7%	5,5%
2009		36861,0	12242,2	53455,0	102558,2
	Зростання	-16,7%	4,0%	61,2%	15,0%
2010		37396,0	10600,2	44303,0	92299,2
	Зростання	1,5%	-13,4%	-17,1%	-10%

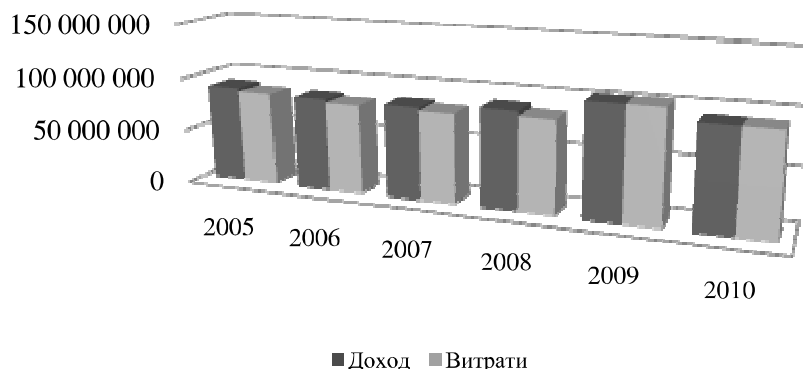

Рис. 2. Динаміка доходів та витратків бюджету Японії за 2005–2010 рр., млн. ієн [6]

Найбільшу кількість надходжень до бюджету спостерігаємо у 2009 р., це категорія “інші доходи”, до яких належать: акциз на нафтопродукти; акциз на алкогольні вироби; податок на спадщину. Хоча вже в наступному році ситуація значно погіршилась, доходи бюджету впали на 10 відсотків.

Система державних доходів Японії має свої особливості. По-перше, вони полягають у досить високій долі неподаткових доходів – 15% у державному (центральному) бюджеті, 25% – у місцевих бюджетах. До цієї категорії доходів належать доходи від продажу землі та іншої державної чи муніципальної нерухомості, орендна плата, пені і штрафи, доходи від лотерей і надходження від позик.

По-друге, для цієї країни властива висока централізація податкових надходжень, дві третини яких мають статус державних податків, решта податків надходять у місцеві бюджети, забезпечуючи 40% їх доходу. По-третє, співвідношення окремих видів оподаткування в державному і місцевих бюджетах збігається: і там, і там більше половини припадає на прибуткові податки, на другому місці знаходяться майнові податки, на третьому – податки на споживання [7].

Відносини між центральними та місцевими органами влади в Японії досить складні та, незважаючи на те, що центр не завжди виділяє спеціальні кошти під надані повноваження, він все-таки надає

їх у достатній кількості непрямим методом – через підвищення місцевих податків або надаючи гранти на вирішення важливих місцевих соціально-економічних проблем [8]. На рис. 3 подано кількість коштів, виділених місцевим органам влади за період 2000–2010 рр. у співвідношенні із загальною кількістю видатків [6].

Варто зазначити, що чим більше бюджетна система централізована, тим більше центральний уряд відповідальний за фінансову стабільність місцевих органів влади. Цікавий факт: у централізованій державі чим сильніше представлено на національному рівні міністерство, яке відстоює регіональний розвиток, тим швидше відбувається розвиток на місцях, а ступінь автономії місцевих влад не завжди йде їм на користь. Таким чином, місцеві влади, підвищивши свою управлінську ефективність, стали готові до реформи з децентралізації. Місцеве управління в Японії дворівневе. Верхній рівень – це так звані префектури або “ту-ду-фу-кен”. Нижчий рівень утворюють муніципалітети міст, селищ, сіл, тобто “ши-ко-сон”. Структура їхня схожа, і вони рівноправні перед законом [8]. Загалом японська система місцевого самоврядування є більш уніфікованою порівняно з британською або американською [10].

Місцеве самоврядування наділено такими повноваженнями, які в багатьох країнах відносять до рівня центрального уряду. Часто воно має обов’язки щодо соці-

ального страхування та охорони здоров’я, хоча паралельно з префектурами та муніципалітетами діє центральний уряд, надаючи послуги національної системи соціального страхування [8]. Є певний розподіл обов’язків, що відбувається між різними рівнями місцевої влади. Дороги поділені на національні експресвеї і хайвеї, префектурні та муніципальні [11]. Місцеве самоврядування відповідає за стратегічне планування, роботу поліції, надання протипожежних послуг та дії в надзвичайних ситуаціях, що має дуже важливе значення на національному рівні. Органи, що опікуються розвитком освіти й економіки, організаційно незалежні від місцевих рад. Префектури мають право стягувати податки на тютюн, пальне, продаж авто та загальний податок з продажу, водночас муніципалітети можуть стягувати податки з власності, нерухомості, житла та планування міста [12].

Місцеві органи влади відіграють значну роль в процесі забезпечення сталого розвитку країни. Розробка регіональних та державних програм розвитку повинна базуватися на тому, що власниками природних ресурсів є люди, які постійно мешкають на території держави.

Проаналізуємо основні джерела формування доходів місцевих бюджетів, а саме податкові та неподаткові надходження. Місцеві податки не домінують у місцевих бюджетах, становлячи менше половини їх дохідної частини. Це відрізняє японську по-

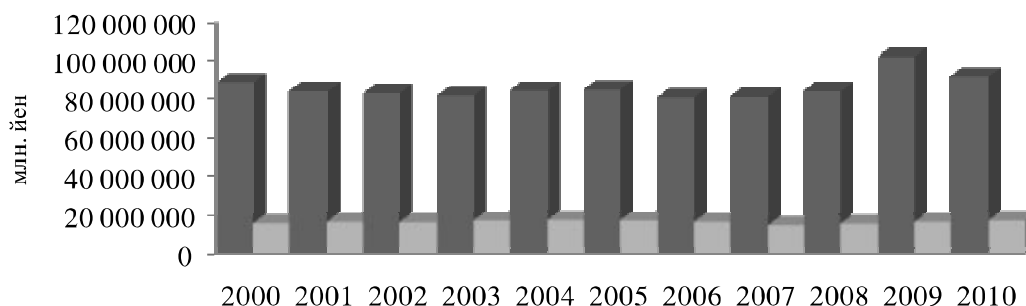

Рис. 3. Гранти на місцеве самоврядування в Японії за 2000–2010 рр. у співвідношенні з загальною кількістю видатків, млн. ієн [9]

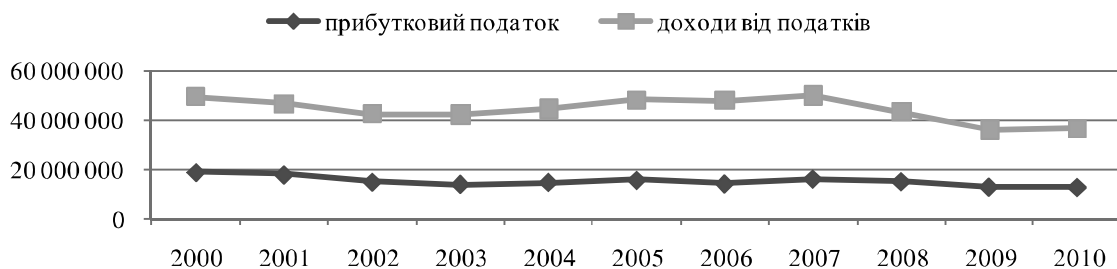
даткову систему від північноамериканської, де місцеві податки перевищують 2/3 бюджету муніципалітетів. Місцеві органи влади мають право регулювати свої податки, але не встановлювати їх. За рахунок коштів місцевих органів влади фінансують розвиток виробничої інфраструктури, заходи, пов'язані з ліквідацією наслідків стихійних лих, підготовкою робочої сили, виплатою різних допомог, пенсій тощо [7].

Головними складовими сучасної податкової системи Японії є: податок на доходи фізичних осіб (прибутковий податок (рис. 4); податок на прибуток корпорацій; податок на майно фізичних та юридичних осіб; податок на спадщину та дарування; акцизи; податок на додану вартість; мито; податок на проживання. Прибутковий податок держава запровадила однією з перших у 1887 р. На основі єдиної бази передбачено три рівні оподаткування: національний, префектурний, муніципальний. Ставки префектурного податку диференційовані від

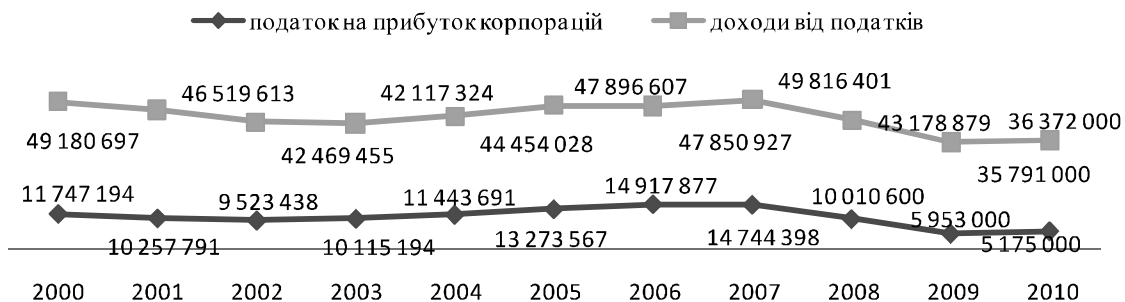
2 до 4%, муніципального – від 3 до 12%. Відповідно, загальна норма оподаткування знаходиться в діапазоні від 15 до 76% [7]. Під обкладання потрапляють: заробітна плата, доходи фермерів і осіб вільних професій, дивіденди, проценти, бонуси, допомоги і пенсії, доходи від нерухомого майна, інші грошові заробітки.

Податок на прибуток корпорацій також має комбіновану систему розподілу доходів між бюджетами у такому порядку: національна ставка – 33,48%; префектурна – 5% від рівня національної ставки (або 1,67% від величини прибутку); муніципальна ставка – 12,3% від національної (або 4,12% прибутку). Отже, загальна норма оподаткування прибутку юридичних осіб складає близько 40% (33,48 + 1,67 + 4,12) [7]. Динаміку надходжень податку на прибуток корпорацій у співвідношенні із загальними доходами від податків за період 2000–2010 рр. показано на рис. 5.

Податок на майно фізичних і юридичних осіб справляється за єдиною ставкою 1,4% від

Рис. 4. Динаміка надходжень прибуткового податку у співвідношенні із загальними доходами від податків у Японії у 2000–2010 рр., млн. ієн [13]

Рис. 5. Динаміка надходжень податку на прибуток корпорацій в Японії у 2000–2010 рр., млн. ієн [13]

вартості оподаткованого майна, котре переоцінюють кожні три роки. Підлягають оподаткуванню нерухомість, цінні папери, депозити. Найдавніша, а в феодальну епоху майже єдина форма майнового оподаткування в Японії – земельний податок. Податок на спадщину та дарування справляється у випадку передачі власності, за заповітом і за актом дарування. Ставки податку диференційовані залежно від вартості спадкового (дарованого) майна та характеру родинних зв'язків. Так, для спадкоємців, які не є дітьми, батьками, сестрами і братами, ставка підвищується на 20%, але в будь-якому разі у максимумі не може перевищувати 75% вартості частки спадкоємця [7]. Співвідношення податку на спадщину та доходів від податків в Японії у 2000–2010 рр. наведено на рис. 6 [13].

Система акцизів (рис. 7) охоплює податки на алкогольні напої, тютюнові вироби,

нафтопродукти, електроенергію, автомобілі, побутові послуги.

Незважаючи на те, що місцеві органи влади отримали можливість довільно встановлювати місцеві податки (з'явилися податки на пластикові пакети в супермаркетах, податок на мешканців готелів у Токіо, метрополітен тощо), доходи місцевих громад зростають повільно [14].

Отже, можна зробити висновок, що завдяки розвиненій економічній моделі центральна влада має тісний зв'язок з місцевими органами самоврядування, що позитивно впливає на їх розвиток та підтримку населення. Японія побудувала систему місцевого самоврядування, яка є частиною післявоєнного конституційного устрою і яка нині має гарантії автономності місцевих влад, закріплені конституцією країни. Дохідна частина місцевих бюджетів формується за рахунок

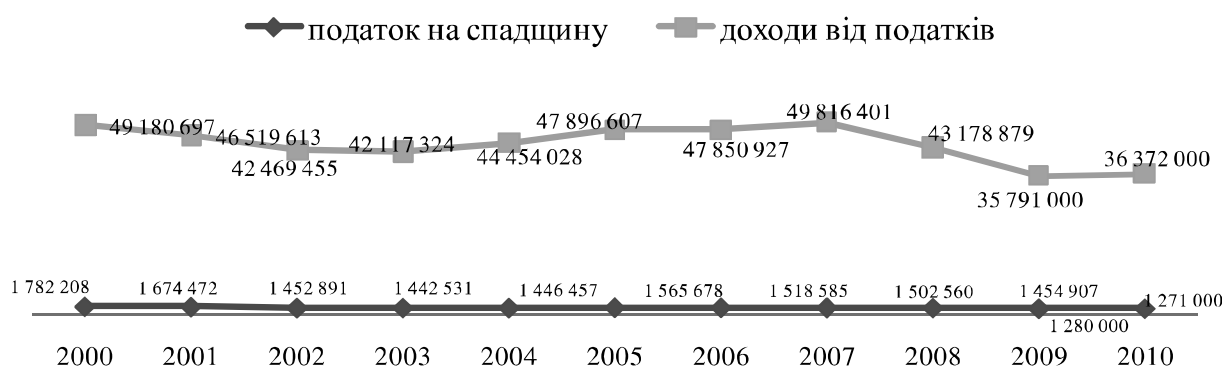

Рис. 6. Співвідношення податку на спадщину та доходів від податків в Японії у 2000–2010 рр., млн. ієн [13]

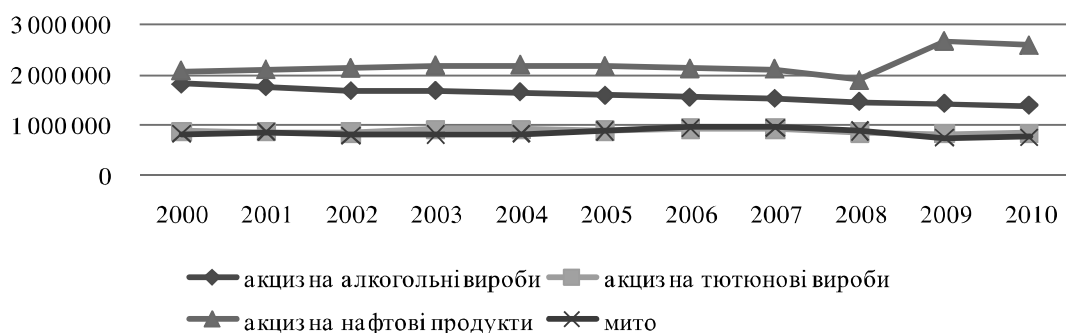

Рис. 7. Динаміка надходжень до бюджету податків за підакцизні товари у Японії у 2000–2010 рр., млн. ієн [13]

податків, неподаткових надходжень: облігацій та займів. Видаткова частина бюджету спрямована передусім на соціальне страхування, обслуговування державного боргу та на гранти місцевим органам.

Світовий досвід свідчить про те, що здатність органів місцевого управління надавати високоякісні соціальні послуги, поліпшувати умови життя своїх громадян, удосконалювати інфраструктуру та залучати необхідні ресурси, які відповідали б їх потребам, базується на таких постулатах: раціональному розподілі видаткових зобов'язань між різними рівнями влади, сильній і надійній базі доходів зі значною часткою власних; "оптимальному" розмірі територіальної громади базового рівня, раціональному вирішенні питання укрупнення чи об'єднання громад задля досягнення їхніх спільних цілей [14; 15; 16].

Необхідними умовами сталого розвитку Японії є залучення усіх органів влади, економічних груп, громад, наукових установ, організацій до розробки та здійснення економічної, соціальної й екологічної політики, а також під час розробки механізмів фінансування регіонального розвитку.

Література

1. Ткаченко І. В., Стусенко Л. А. Бюджетно-фінансова система Японії // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. 2011. – Вип. II (42). – Ч. I [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchtei/.../NV-2011-V2_15.pdf
2. Трофимова В. В. Феномен економічної самодостатності в реалізації японської моделі розвитку // Економічний простір. – 2009. – № 23/1. – С. 43–56.
3. Фінанси: курс для фінансистів: Навч. посіб. / За ред. В. І. Оспіщева. – К.: Знання, 2008. – 567 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://libfree.com/108609952_finansiosoblivosti_funktsionuvannya_finansovoyi_sistemi_yaponiyi.htm
4. Japanese Public Finance Fact Sheet General Account Budget for FY2010 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mof.go.jp/english/budget/budget/fy2010/pamphletjpfbs2010s.pdf>
5. Соціальне забезпечення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>
6. Тенденція зміни дохідної та видаткової частини бюджету за 2005-2010 роки. – Trends of general Account Revenues // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mof.go.jp/english/budget/budget/index.html>
7. Андрущенко В. Л., Данілов О. Д. Податкові системи зарубіжних країн: Навчальний посібник. – К.: Комп'ютер прес, 2004. – 300 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/650/11/>
8. Ворона П. В. Особливості розвитку місцевого самоврядування Японії в процесі децентралізації місцевої влади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kbuara.kharkov.ua/e-book/.../01.pdf
9. Тенденція зміни видаткової частини бюджету за 2005–2010 роки. – Summary of Revenues and Expenditures in General Account // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mof.go.jp/english/budget/budget/index.html>
10. Налоговая система Японии / Д. Г. Черник, В. А. Воронков, А. А. Галкин // Финансы и статистика. – 1995.
11. Анисимцев Н. В. Правовое регулирование деятельности исполнительной власти Японии // Юридический мир. – 2005. – № 2. – С. 83–98.
12. Стівенс Енрю. Місцеве самоврядування у Японії: різноманітність податків фінансує японські префектури та муніципалітети [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.citymayors.com.
13. Общие доходы бюджета Японии: Revenues [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mof.go.jp/english/budget/budget/index.html>
14. Чорна Н. Зарубіжний досвід формування місцевих бюджетів та можливості його застосування в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://conferences.neasmo.org.ua/node/734>
15. Панасюк Л. В. Удосконалення механізму формування фінансових ресурсів місцевих органів влади з урахуванням світового досвіду // Економіка та держава. – 2009. – № 1. – С. 46–50.
16. Литвин М. В., Стукало Н. В. Світовий досвід фінансування регіонального розвитку: Монографія. – Дніпропетровськ: Інновація, 2012. – 236 с.